

strin och om hur svenska lantbrukare blev föregångare i att utveckla ett produktionssystem fritt från detta insatsmedel.

Dessa korta beskrivningar – som här inte följer bokens disposition – gör inte kapitlens spännande innehåll rättvisa, men illustrerar förhoppningsvis att det är ett digert smörgåsbord som bjuds, med många kontaktytor mellan bidragen. För att vara en bok så inriktad på djur behandlas dock själva djuren ganska perifert. De får sällan spela aktiva roller. I inledningen påpekar visserligen redaktören, kanske för att förekomma en sådan invändning, att det är ”människans relation till djur” snarare än ”djuren i sig” som står i fokus. Avgränsningen är rimlig, men den behöver inte utesluta den roll djuren själva har haft i att forma relationen, särskilt inte om ambitionen är att skriva ”djurmedicinshistoria”. Mer diskussion av hur djurs liv, beteenden och agerande i förekommande fall har påverkat deras förbindelser med mänskliga medicinare – och av vilken slags medicinshistoria som skulle kunna skrivas i ett sådant perspektiv – hade således varit välkommet.

Med tanke på bokens anslag ska denna synpunkt dock inte läsas för kritiskt, utan framför allt ses som ett förslag på en möjlig inriktning för vidare forskning. Den förändrar inte att *Humanimalt* är en visuellt tilltalande och brett tillgänglig antologi som också utgör ett vägande argument för vikten av att uppmärksamma djurens roll i medicinshistorien liksom medicinens betydelse för djur och de verksamheter som är knutna till deras liv och död. I slutordet förutskickar Eklöf dessutom ytterligare en gränsöverskridande medicinshistorisk publikation. Den finns det anledning att se fram emot.

King's College London/Kungliga Tekniska högskolan

KARL BRUNO

Mats Berglund, Lars Nilsson & Per Gunnar Sidén, *Svensk stadshistoria – en introduktion* (Stockholm: Stads- och kommunhistoriska institutet 2019). 184 s.

I en tid när stora delar av mänskligheten bor i städer ökar också intresset för staden i olika perspektiv. Mestadels rör det sig om dagsaktuella frågor kring miljö, hållbarhet, infrastruktur eller byggnaders utformning. Ofta används historia som ett argument för olika ståndpunkter. Det är dock sällan som historiker deltar i dessa diskussioner trots att det skulle behövas argument som hade sin grund i empirisk historisk forskning. Kanske kan *Svensk stadshistoria* locka nya generationer historiker att ägna sig åt ämnet och förnya forskningen kring svenska städer och deras roll i samhällsutvecklingen. Boken är avsedd att användas som kursbok vid universitet och högskolor, men

den kan även läsas som en fristående text av de som är intresserade av en introduktion till svensk stadshistoria.

Författarna hoppas att kunna fylla en lucka i den svenska stadshistoriska litteraturen som domineras av stadsmonografier över enskilda städer. Breddare stadshistoriska synteser över längre tidsperioder saknas i stort sett i Sverige. Det svenska jordbruket, pressen och kyrkan har alla fått sin historia skildrad i stora översiktsverk, men inte städerna. Sverige är det enda av de nordiska länderna som saknar en sådan skildring av sin stadshistoria. Behovet av en översikt har varit uppenbart under lång tid. I *Historisk tidskrift* 1923 efterlyste Eli F. Heckscher översikter och förklaringar till stadsväsendets uppkomst och i *Ekonomisk tidskrift* 1938 återkom han till denna fråga och formulerade några rader som skulle kunnat tjäna som inledande text i den stadshistoriska översikten:

Skall denna [stadshistoriska] litteratur få något större värde, utöver vad den skänker de olika städernas lokalpatriotism, måste historikerna söka en måttstock i det generella och nationella, för att därigenom förklara det partikulära och lokala.

Genomgången av begrepp, exempelvis stapelstad, uppstad, köping, tätort och nyurbanism, är viktig för att ge inte minst studenter bättre förutsättningar att ta till sig de följande kapitlen. Själva begreppet stad är i sig självt komplicerat och i inledningen klargörs att författarna avser att inte bara diskutera städer utan alla former av tätorter som funnits genom historien.

Två huvudsakliga teoretiska inriktningar har intresserat författarna, teorier som kan förklara stadssystemets utseende och förändring, och teorier som kan förklara hur stadsrummet varit organiserat. Inledningsvis diskuteras den klassiska centralortsteorin och teorin om nätverksstäder och globala städer. Det teoretiska perspektivet hade kunnat utvecklas och kanske hämtat inspiration från Knut Helles introduktionskapitel till *Norsk byhistorie* som väver samman dessa båda teorier. Rang-storleksregeln beskrivs kortfattat, och hos läsaren uppstår frågan om det är en teori eller om det snarare kan betraktas som en metod för att analysera befolkningsdata.

Teorin om ojämn urbanutveckling är inte oproblematiserad då den utgår från ett cykliskt förlopp som inte placeras inom ramen för större nationella eller internationella ekonomiska förändringar. Det tycks utifrån beskrivningen vara självklart att expansiva och framgångsrika branscher alltid leder till en ökad efterfrågan på arbetskraft och därmed en växande befolkning. Detta är dock inte alltid sant då det finns många exempel på företag som

är framgångsrika men som inte behöver speciellt många anställda. Kanske hade det varit bättre att använda sig av exempelvis Lennart Schöns diskussion kring strukturcykler och jämföra städernas utveckling med den nationella ekonomiska förändringen?

Teorier kring organiseringen av stadsrummet ges något mindre utrymme och behandlar främst hur staden delats in efter social status, yrken och näringsverksamhet. Även detta kan betraktas som något mer en metod än en teori.

Bokens tyngdpunkt ligger i de fem kronologiska, delvis överlappande, avsnitt där framväxten av städer och den långa resan fram till dagens Sverige med en i hög grad urbaniserad befolkning skildras. Boken omfattar endast 184 sidor men ändå görs ett försök att belysa svensk urbanhistoria under 2 000 år. Det bör dock sägas att kapitlet om det första årtusendet fram till år 1050 endast är tre sidor långt. Men det är ändå ett intressant kapitel då det tar avstamp i Uppåkra, som kallats stad eller stadsliknande bildning. Oavsett beteckning avvek Uppåkra när det gällde storlek och befolkning jämfört med övriga byar i landskapet. Det är därmed en plats som förtjänar sin plats i skrivandet av stadshistoria vid sidan av det betydligt yngre Birka.

Redogörelsen för den medeltida urbaniseringsvägen år 1050–1520 ger läsaren en god överblick av den första större urbaniseringen där städer växte fram runt om i Norden. Det är inte alltid lätt att tolka de fåtaliga källorna från tidig medeltid men genom tvärvetenskapligt arbete mellan framför allt historia och arkeologi går det att öka vår förståelse av de medeltida städerna.

Avsnittet om den tidigmoderna staden och stadsgrundningsepoken 1520–1860 behandlar en period då många nya städer kom till och planeringen av städer blev allt mer likriktad. Det var också en tid då staten allt mer reglerade de ekonomiska verksamheterna och i hög grad gynnade vissa städer, inte minst Stockholm. Det antyds kortfattat att städer som grundats under medeltiden och fram till 1600-talets första decennier var mer framgångsrika, sett till befolkningsökningen. Detta hade varit en intressant fråga att utveckla och kanske jämföras med Heckschers påstående i *Historisk tidskrift* 1923 att det var 1500- och 1600-talets städer som hade problem att utvecklas.

Även det ökande intresset för att anlägga parker och grönområden lyfts fram som en viktig del av städernas förändring före 1860. Detta, tillsammans med skildringen av bland annat näringslivet, nöjeslivet och de problematiska hälso- och sociala förhållandena, beskrivs översiktligt.

Avsnittet "Svensk stadsutveckling och urbanisering 1830–1970" behandlar industriålderns städer med en kronologi som framför allt baseras på befolkningsutveckling och urbanisering. Städerna genomgick under denna tid stora förändringar både när det gäller det fysiska byggandet och organisationen. Det är naturligtvis en omöjlighet att skildra alla aspekter, vilket inte

heller författarna gör anspråk på. Det industriella genombrottet och utbyggnaden av järnvägarna och deras betydelse för städerna kunde dock ha getts lite mer utrymme även i denna översikt.

"Svensk stadsutveckling och urbanisering efter 1970" skildrar tiden då städerna i Sverige försvann, åtminstone till namnet. Detta var kulmen på en lång process som lett bort från merkantilismens hårda reglering och åtskillnad städer emellan och mellan stad och landsbygd. Alla kommuner i landet kom att lyda under en och samma lagstiftning. Perioden efter 1970 har ibland kallats postindustriell, men industrin försvann inte, den förändrades: det behövs i dag betydligt färre anställda för att producera långt större volymer jämfört med exempelvis 1950-talet.

Den kanske svåraste uppgiften för en historiker är att avsluta en text med en anknytning till nutiden. Det görs ändock ett försök att skissa på möjligheten till ett nytt urbant skede efter 2010, givetvis följt av ett frågetecken. De svenska städernas folkmängd har ökat kraftigt efter 2010 genom födelseöverskott och inte minst invandring. På många sätt står nog städerna inför en brytningstid. Hur kommer exempelvis den tilltagande digitaliseringen av samhället att påverka staden?

Svensk stadshistoria kommer att vara användbar som läromedel på urbanhistoriska kurser. I boken finns uppslag till framtida forskning och utförliga litteraturhänvisningar som kan användas av studenter som skall skriva uppsats. Mats Berglund, Lars Nilsson och Per Gunnar Sidén har skapat en värdefull översikt som förhoppningsvis inspirerar fler att ägna sig åt stads-historisk forskning.

Göteborgs universitet

PER HALLÉN

Kenth Hansen, *Medeltida stadsaristokrati: Världsligt frälse i de skånska landskapens städer* (Lunds universitet 2020). 464 s.

I sin doktorsavhandling i historisk arkeologi vill Kenth Hansen visa hur den urbana miljön under medeltiden hade ett betydelsefullt inslag av jordäggande frälse. I förlängningen vill han därmed problematisera den i åtminstone ideologiskt hänseende förankrade sociala uppdelningen av det medeltida samhället. I denna räknas det urbana som en hemvist för uteslutande borgare medan aristokratin lika uteslutande var godsägare på landsbygden. Kenth Hansen kan däremot visa att fyra städer i Skånelandskapen, Halmstad, Lund, Malmö och Ystad, uppvisade spår som sammanfaller med vad forskningen visat för flera regioner i Europa, nämligen att denna uppdelning